

همپای کودک

دکتر رضا پورحسین

www.ketab.ir

سرشناسه: پورحسین، رضا، ۱۳۳۸ -
 عنوان و نام پدیدآور: همپای کودک / نویسنده رضا پورحسین.
 مشخصات نشر: تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۱.
 مشخصات ظاهری: ۲۶۰ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
 شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۴۳۰ - ۵۲۷ - ۶
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۵۱-۲۵۴.
 یادداشت: نمایه.
 موضوع: اسلام، روان‌شناسی، تعلیم و تربیت
 موضوع: کودکان -- سرپرستی
 Child rearing
 موضوع: تربیت خانوادگی
 Domestic education*
 موضوع: والدین و کودک -- جنبه‌های روان‌شناسی
 Parent and Child - Psychological aspects
 موضوع: والدین و کودک
 Parent and Child
 شناسه افزوده: دفتر نشر فرهنگ اسلامی
 شناسه افزوده: Islamic Culture Broadcasting Institute
 رده‌بندی کنگره: HQ ۷۶۹
 رده‌بندی دیویی: ۶۴۹/۱
 شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۳۹۴۳۳
 اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

دفتر نشر فرهنگ اسلامی همپای کودک

نویسنده: دکتر رضا پورحسین (عضو هیات علمی دانشگاه تهران)
ویراستار: جعفر رائی تهرانی • **طراح جلد:** سعید عجمی • **صفحه‌آرا:** حامد ازکان

چاپ اول: ۱۴۰۱

این کتاب در ۱۰۰۰ نسخه در چاپخانه افست، لیتوگرافی، چاپ و صحافی شد.

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۴۳۰ - ۵۲۷ - ۶

دفتر مرکزی: ضلع جنوبی خیابان کریمخان، بین خیابان ایرانشهر و ماهشهر، ساختمان زیتون، پلاک ۱۴۶، واحد ۳

تلفن: ۸۸۴۹۰۷۸۲ • **نمابر:** ۸۸۴۹۰۳۶۸

نشانی الکترونیک: www.daftarnashr.org • **پست الکترونیک:** print@daftarnashr.org

مدیریت پخش و توزیع: خیابان وحدت اسلامی، بعد از بیمارستان رازی، کوچه خندان، نش کوچه رضایی، پلاک ۶۶

تلفن: ۵۵۹۸۲۳۵۳ - ۳۳۱۱۲۱۰۰

فروشگاه‌ها و مراکز پخش:

فروشگاه کتاب زیتون: ضلع جنوبی خیابان کریمخان، بین خیابان ایرانشهر و ماهشهر، پلاک ۱۴۴ **تلفن:** ۹۱۰۷۰۸۸۷

فروشگاه پاسداران: **تلفن:** ۲۲۸۵۵۱۶۴ • **فروشگاه مشهد:** **تلفن:** ۲۲۲۱۴۸۳۱ - ۵۱

خواهشمند است نظرات خود را درباره این کتاب با ذکر نام آن به شماره ۳۰۰۴۸۵۰ پیامک کنید.

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

فهرست

۱۱	 مقدمه
۱۵	 فصل اول: تربیت چیست؟ کودک کیست؟
۱۷	 تربیت چیست؟ به کجا و به چه می‌سیرد؟
۱۸	 کودک کیست؟ کودک چیست؟
۱۹	 کودک را بهتر بشناسیم!
۲۰	 ما فطری‌نگریم!
۲۱	 پس، مربی کجاست؟
۲۱	 رفع نیاز، به‌هنگام و به‌اندازه؟
۲۲	 ورود به جهان کودک؛ چگونه؟
۲۳	 اعتدال در تربیت کودک
۲۴	 دربارهٔ دنیای کودک، توصیه‌هایی داریم.
۲۷	 فصل دوم: رشد و سیروورت کودک
۲۹	 رشد چیست؟
۳۰	 قواعد مسیر رشد
۳۲	 نردبان رشد، دو طرفه است
۳۳	 پله‌های نردبان
۴۰	 شاخص‌های رشد
۴۵	 فصل سوم: تفکر کودک
۴۷	 اندیشه چیست؟ اندیشه‌ورزی کدام است؟
۴۷	 تفکر از کجا آغاز می‌شود؟
۵۰	 فلسفه برای کودک

۵۲	توان حل مسئله.....
۵۳	مسئله چیست؟.....
۵۴	فرایند حل مسئله.....
۵۸	نتایج دیگر حل مسئله.....
۶۰	شناخت کودک از محیط.....
۶۳	تربیت حواس و تحول ادراکی.....
۶۵	مشاهده کردن.....

فصل چهارم: تربیت دینی..... ۶۹

۷۱	الف. تربیت معنوی.....
۷۲	معنویت چیست؟.....
۷۳	سؤال‌های اساسی انسان.....
۷۴	فطرت، مبنای سلامت روان.....
۷۴	آشناسازی کودکان با سرچشمه‌های معنویت.....
۷۸	ب. تربیت رفتار دینی.....
۷۸	تربیت دینی چیست؟.....
۷۹	اهداف تربیت دینی.....
۸۰	الگوسازی.....
۸۲	نمونه رفتار با تداعی خوب.....
۸۳	زمان و مکان در تربیت دینی.....

فصل پنجم: شخصیت و شاکله کودک..... ۸۷

۸۹	شخصیت.....
۹۰	شاکله چیست؟.....
۹۱	شاکله‌سازی.....
۹۲	تنظیم انرژی روانی در کودک.....
۹۴	تنظیم انرژی را به کودک خود یاد بدهیم.....
۹۶	شیوه مصرف انرژی روانی.....
۹۷	نظام ارزشی کودک.....
۹۸	نحوه شکل‌گیری نظام ارزشی.....
۹۸	تعارض؛ عامل اغتشاش در نظام ارزشی.....
۱۰۰	نکاتی برای شکل دادن نظام ارزشی منسجم.....
۱۰۱	عشق و مسئولیت.....
۱۰۳	واقعیت درمانی.....

فصل ششم: نیازهای روانی کودک	۱۰۵
برخی نیازهای کودک	۱۰۹
نیاز و محرومیت	۱۰۹
برخی نیازهای کودک	۱۰۹
۱. نیاز به امنیت روانی	۱۰۹
۲. نیاز به جابه‌جایی در فضا (نیاز به جست‌وجوگری)	۱۱۱
۳. نیاز به ارتباط با دیگران	۱۱۲
۴. نیاز کودک به بازی و نماد	۱۱۳
۵. نیاز به حرمت خود	۱۱۸
۶. نیاز به دلبستگی	۱۲۱
۷. نیازهای پنج‌گانه گلاسرو	۱۲۷
ابن سینا و نیازهای کودک	۱۲۹
دستورها برای پرورش خرده‌سالان	۱۳۱
فصل هفتم: آماده‌سازی کودک برای جامعه	۱۳۵
۱. ادب‌آموزی	۱۳۸
۲. ادب نظافت	۱۳۹
۳. ادب غذا خوردن	۱۴۰
۴. ادب معاشرت با مردم	۱۴۰
۵. ادب سلام	۱۴۱
۶. ادب حیا و شرم	۱۴۲
۷. ادب حُسن خُلق	۱۴۳
۸. ادب احترام به بزرگ‌تر و معلم	۱۴۴
راه‌های ادب‌آموزی	۱۴۷
۱. ارتباط‌گیری	۱۴۹
۲. رشد اجتماعی	۱۵۳
۳. تعلق اجتماعی	۱۵۵
۴. انضباط‌پذیری	۱۵۸
۵. هنر گوش دادن	۱۶۰
نکات ضروری در گوش کردن	۱۶۱
۶. یادگیری اجتماعی	۱۶۳
مؤلفه‌های یادگیری اجتماعی	۱۶۴
الگوها و منابع یادگیری	۱۶۶

۱۶۷	اجتماعی شدن
۱۶۹	۷. خود پنداشت: تصور کودک از خویشتن
۱۷۰	عوامل مؤثر در تحول خودپنداشت
۱۷۴	آگاهی از خویشتن
۱۷۷	فصل هشتم: ایجاد و تقویت رفتار مطلوب: یادگیری ها
۱۷۹	آموزش و یادگیری
۱۸۰	یادگیری و رشد زیستی
۱۸۱	قوانین یادگیری
۱۸۱	شرطی سازی
۱۸۵	نمونه یادگیری رسانه ای
۱۸۷	ذائقه سازی
۱۸۹	ذائقه سازی، یک روش تربیتی
۱۹۴	تعارض در ذائقه ها
۱۹۷	فصل نهم: کودک و خانواده
۱۹۹	خانواده چیست؟
۱۹۹	پویایی گروه
۲۰۰	پیوند عاطفی، گفت و گو
۲۰۱	گوش دادن
۲۰۲	همدلی
۲۰۳	نشانه های همدلی
۲۰۳	انواع همدلی
۲۰۴	اما کودک
۲۰۵	توصیه هایی درباره کودک
۲۰۷	آسیب های خانواده
۲۰۹	کودک سالاری
۲۱۰	مشاهده مشاجره والدین
۲۱۱	سطح صدا
۲۱۳	اغتشاش ذهنی
۲۱۴	دور ساختن کودکان از فضای مشاجره
۲۱۵	فصل دهم: نمونه هایی از روش های تربیتی
۲۱۷	۱. تغافل
۲۲۱	۲. ایجاد وضعیت آرام

مقدمه

کودک، کودک است، مینیاتور بزرگسالی نیست؛ جمله‌ای حکیمانه است که نشان می‌دهد دنیای ذهنی و روانی کودک با دنیای روانی بزرگسال متفاوت است. کودک را نمی‌توان بزرگسالی کوچک‌نما تصور کرد، بلکه دنیای ذهنی و روانی او قواعد خاصی دارد که او را از بزرگسال متمایز می‌کند. عنوان کودک، کودک است، به ظاهر جمله‌ای ساده به نظر می‌آید، اما در خلال بحث‌ها متوجه می‌شویم که این گزاره، دربرگیرنده جهان خاص کودکی است که با جهان ذهنی و روانی بزرگسال تفاوتی عمیق دارد.

وظیفهٔ تعلیم و تربیت، اقتضا می‌کند که مربی وارد جهان کودک شود. اما می‌دانیم که ورود به جهان روانی او، امری ساده نیست. ناچاریم ویژگی‌های روانی کودک را بشناسیم، نیازهای او را بدانیم، سن پدیدآیی ظرفیت‌های مختلف جسمی، شناختی، عاطفی و هیجانی او را بشناسیم؛ و نیز، ضرورت دارد چگونگی حل مسئله، اندیشه‌ورزی، تفکر، هیجان‌خواهی، رفتار نمادین و رمزگونه، تخیل، خیال‌بافی، بازی، و فرایندهای دیگر در کودک را بشناسیم تا بتوانیم به دنیای ذهنی او با هدف تحول و پرورش وارد شویم.

مربیان، والدین و کسانی که به‌نوعی به تربیت و پرورش کودکان اهتمام دارند، لازم است به ویژگی‌ها و مشخصات دنیای ذهنی و روانی آنان، و سپس به روند پدیدآمدن فرایندهای روانی و رفتاری کودکان آگاه شوند. بدون این شناخت، نمی‌توان به تربیت همه‌جانبه کودک همت کرد. لذا بر اساس نظریه‌های روان‌شناسان تحولی، بین شناخت مربی از نیازهای کودک و ساختار ذهنی و روانی وی، و نیز تربیت موفق کودک، همیشه همبستگی مثبت و بالایی وجود داشته است.

از سوی دیگر، این شناخت باید به حدی تعمیق یابد تا حرکت تربیتی با کوشش و خطا مواجه نشود. بسیاری از مشکلاتی که بر اثر تربیت ناقص برای کودک به وجود می‌آید، ناشی از کوشش و خطا و فقدان شناخت کافی مربیان از دنیای روانی و ذهنی کودک است.

اثر حاضر سعی دارد مربیان و والدین گرامی را در حد ممکن با جهان ذهنی و روانی کودک آشنا سازد و بر چگونگی تأثیرگذاری بر او تأکید کند. این کتاب از نوشته‌های گوناگون و پژوهش‌های نویسنده است که حاصل سال‌ها تدریس در زمینه روان‌شناسی کودک و روان‌شناسی رشد در دانشگاه تهران است. کتاب، شامل موضوعات متنوعی است که عموماً توسط مربیان و والدین، سؤال و جست‌وجو می‌شوند. این موضوعات در خلال سخنرانی‌های مؤلف در مراکز آموزشی و تربیتی به‌صورت سؤال از سوی والدین و مربیان مطرح شده است. لذا این کتاب، گستره وسیعی از موضوعات مورد نیاز تربیتی را مطرح کرده است. تنوع موضوعی کتاب، به‌گونه‌ای است که می‌تواند سلايق متنوع مربیان و والدین را پوشش دهد.

نکاتی که در این کتاب مطرح شده‌اند دارای پشتوانه علمی‌اند و سعی شده است آموزه‌های آن، مبتنی بر مبانی انسان‌شناسی دینی تبیین شوند. رویکرد کتاب

به مسائل تربیتی، توجه بیشتر به رشد کودک در دنیای ارتباطات و جهان کمی‌گرایانه دیجیتال و نیز آماده سازی وی برای ورود به زندگی اجتماعی است؛ لذا عمده مطالب، کاربردی و ناظر به شرایط امروز زندگی کودک است. و اگر در فصل‌های کتاب، گاهی مباحث نظری روان‌شناختی مطرح می‌شود، به دلیل بیان چرایی نکته‌های کاربردی است.

اما زبان کتاب با حفظ محتوای علمی و پژوهشی آن، به گونه‌ای است که والدین و مربیانی که تحصیلات روان‌شناسی و علوم تربیتی ندارند، بتوانند از آن استفاده کنند. زبان کتاب، علمی‌ترویجی و نتیجه سال‌ها تحقیق و تدریس مؤلف است. به همین دلیل، ارجاع به منبع در متن کتاب، در حد بسیار ضروری، صورت گرفته است. منابع اصلی در پایان کتاب ذکر شده‌اند.

قصد ما این است که بحث‌های کتاب، در معرض اندیشه و نقد والدین، مربیان و معلمان و نیز دانشجویان روان‌شناسی و علوم تربیتی قرار گیرد تا در نوبت‌های بعدی انتشار توسط دفتر نشر فرهنگ اسلامی تکمیل گردد و شاید مباحث جدیدتری به آن اضافه شود.

رضا پورحسین

متخصص روان‌شناسی و عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

prhosein@ut.ac.ir